

2. Влизько Олекса. Поезія. Проза / Упоряд., передм. В. Поліщука. Черкаси, 2008. 352 с.
3. Йогансен Майк. Як будується оповідання. *Вибрані твори*. К. : Смолоскип, 2001. С. 361–476.
4. Літературознавчий словник-довідник / Р.Т. Гром'як, Ю.І. Ковалів та ін. К. : ВЦ «Академія», 1997. 752 с.
5. Лосев А.Ф. Ирония античная и романтическая. *Эстетика и искусство. Из истории домарксистской эстетической мысли*. М. : Наука, 1966. С. 54–84.
6. Хализев В.Е. Теория литературы: учебник. 4-е изд., испр. и доп. М. : Высш. шк., 2007. 405 с.

Кальченко І.М.

студентка магістратури

*Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького*

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МОВИ ТВОРІВ ВСЕВОЛОДА НЕСТАЙКА

***Анотація.** У статті проаналізовано лексико-стилістичні особливості мови творів для дітей Всеволода Нестайка; встановлено, що яскраві метафори, незвичні власні назви, абстрактна лексика, фразеологізми створюють самобутній казковий світ в уяві дитини, розширюють її світогляд, прищеплюють любов до рідного слова, виховують найкращі риси характеру.*

***Ключові слова:** власні назви, метафора, персоніфікація, абстрактна лексика, фразеологізм.*

Улюбленим дитячим письменником-казкарем багатьох поколінь українців є Всеволод Зіновійович Нестайко – цікавий прозаїк, який добре знає тонку та жадібну до незвичайного душу юного читача, його смаки й уподобання, і який вважає головним завданням дитячої літератури пробудження, виховання совісті.

Мета нашого дослідження – з'ясувати лексико-стилістичні особливості мови творів Всеволода Нестайка, визначити, за допомогою яких мовних засобів письменник досягає образності, емоційності своїх текстів.

В аналізованих нами творах автор використовує широкий діапазон мовних і стилістичних засобів. Мовна картина світу письменника є вербальним

відображенням світовідчуття автора, його ціннісних орієнтирів: перемога добра над злом; торжество справедливості; творення добра; цінності дружби. Основу художніх творів Всеволода Нестайка становить стилістично нейтральна лексика, проте найбільше запам'ятовуються саме стилістично марковані найменування.

Перше, що привертає увагу – це назви осіб, тварин та інших персонажів творів. Всеволод Нестайко часто використовує зменшено-пестливі найменування: *їжачок, журавлик, жабки, горобчик*. Такі іменники позначають позитивних героїв. Чимало трапляється й стилістично нейтральних назв: *дід, учень, однокласник, шестикласник, капітан, козак*. В окремих випадках письменник вдається до згрубілих слів, які здебільшого підкреслюють негативні риси зображуваних істот. Такі іменники видаються швидше смішними, ніж образливими, наприклад: *боягузи, хулігани, знайдибіда, авантюрист шмаркатий, вишкварки*. Трапляються подібні слова й серед прикметників: *дурненький, суровий, слухняний, чемний, сором'язливий, колючий, здібний, хоробрий, найдобріші, дуже симпатичний, негарний, страшний, добрі, загадковий, неповороткий, незграбний, добрячий, найрозумніший*. Такі лексеми влучно характеризують героя через його конкретну рису і не потребують детальних описів, таким чином створюється певне емоційне поле сприйняття подій і персонажів, а діти під час читання засвоюють експресивно забарвлену лексику, яка належить до різних частин мови.

Особливого значення письменник надає власним іменам героїв (антропонімам), які легко запам'ятовуються, є зрозумілими дітям, але водночас цікавими й незвичними: *Колько Колючка, Кося Вухань, Вітя Зайчик, Вітасик Дорошенко, Женя Кисіль, Павлуша Завгородній, Ява Рень* та інші. Не менш оригінальними є імена тварин і птахів, наприклад: *льоха Манюня, корова Контрибуція, собака Грай, сорока Скрекекулія, чижик Ціві-Тівік, горобець Чик Чирикчинський, кіт Мордан, папуга мадам Какаду, кіт Василь Мяукицький, корова Мумуня* тощо. Такі антропоніми дозволяють маленькому читачеві легко отримати потрібне уявлення про характер названих персонажів. Вдалі найменування героїв творів уже самі по собі виступають дотепною характеристикою і виконують функцію індивідуалізації персонажів.

Інколи комічний ефект створює ціла низка назв осіб, у тому числі вжитих у переносному значенні: «– *Ти чув, як дід Салимон учора біля сільмагу казав: «Ондо, – каже, – Ява і Павлуша пішли. От хлопці! Орли! Соколи! Гангстери, а не хлопці! Нема на них буцегарні!» – Чув. Справді. – Треба, щоб усі про нас так говорили. Треба, щоб слава про нас гриміла на всю Васюківку, як радіо на травневі свята» [6, с. 9]. Звісно, комічний ефект підсилюють вдало використані засоби іронії.*

Не менш цікавими виявилися й топоніми – власні географічні назви, наприклад: *країни Зландія і Добряндія* [5], *Велика Галявина* [1].

Часто художній текст аналізованих творів, за нашими спостереженнями, пронизаний незвичними метафорами, наприклад: *«І така тебе огортає тривожна самотність, наче ти лишився один на цілому світі»* [1, с. 47]; *«Туга й розпач краяли серце»* [Там само]; *«Десь на денці свідомості ворухнулася думка»* [5, с. 14]; *«лише у золотих снопах сонячного проміння, що косо прорізали горище крізь вузькі, схожі на фортечні бійниці «слухові» вікна, блискітливо кружляли порошинки»* [5, с. 28]; *«Шестикласнику Киселю здалося, що ті примружені очі зазирали йому в самісіньку душу»* [3, с. 4]; *«Так почалися муки задрості Вітасика Дорошенка»* [3, с. 8] тощо.

На нашу думку, неживі предмети і явища на сторінках творів Всеволода Нестайка оживають завдяки вдало використаній персоніфікації: *«Коли він нарешті проклюнувся і вистромив на білий світ свого довгого цікавого носа, сліпуче сонце сяяло з безхмарного неба, на старій вербі весело щебетало птаство, а лагідний ранковий вітерець про щось грайливо шепотів на вухо шурхотливому очерету»* [4, с. 3]; *«Сонце, наче навмисне, весело сміялося з неба»* [4, с. 7]; *«Тільки ледь чутно шепотілося на деревах листя»* [4, с. 17]; *«Доля його й так покарала»* [1, с. 86]; *«І професійна інтуїція мені підказує, що так воно й було»* [3, с. 12].

Доволі поширеною у творах Всеволода Нестайка виявилася абстрактна лексика, до якої мовознавці відносять «слова, які не здатні викликати жодних візуальних образів у свідомості або пам'яті, не мають конкретно-речового вираження, співвідносяться, передусім, із внутрішнім світом людини, її моральними й психічними властивостями, розумовим складом, рисами характеру, а також які позначають явища довколишнього світу, суспільні поняття тощо» [7, с. 109]. Письменник використовує зрозумілі дітям слова, які водночас розширюють їх світогляд, формують уявлення про абстрактні поняття. Наприклад: *«Головне, щоб у душі ти не відчував погорди»* [4, с. 16]; *«На Великій Галявині відкривається спеціалізована лісова музична школа з ведмежою мовою викладання»* [1, с. 6]; *«Мій тато каже, що під час нападу головне – це раптовість»* [1, с. 73]; *«Він почервонів і, вперше відчуваючи неприязнь до бабусиної ніжності, пробурмотів...»* [5, с. 32]. Ціла низка наукових термінів також є доступною дітям для сприйняття: *«лісова математика», «лісознавство», «лісторія, тобто лісова історія», «літографія, тобто лісова географія», «фізкультура», «сольфеджіо»* [1, с. 16–17]; *«Колись давно, як вони ще були на другому курсі, викладач криміналістики професор*

Китайгородський пожартував...» [3, с. 11]; «*Не слідство, а якась міфологія*» [3, с. 17].

В окремих випадках використані абстракти утворюють градації, що увиразнюють думку автора, викликають у свідомості читача чітке її розуміння: «*Усе своє життя, всі свої сили, всю свою енергію вклала бабуся Світлана у догляд за Вітею, у Вітині виховання*» [5, с. 9]; «*Чи тому, що він взагалі взірець усіх чеснот, як вона вважала, – взірець людяності, мужності, чесності, доброти, благородства...*» [5, с. 35] та ін.

Деякі абстрактні найменування стають основою легких для запам'ятовування і водночас сповнених глибокого змісту афоризмів: «*Не розділена з другом радість – піврадість, а розділене з другом горе – півгоря*» [4, с. 15]; «*Гірше за все на світі неволя*» [4, с. 22]; «*Кожна загадка має свою розгадку*» [3, с. 6]. Фрази такого типу сприяють формуванню морально-етичних цінностей молодого покоління.

Окремі іменники з абстрактним значенням є результатом авторського новотворення, наприклад: «– *Це – горобенція, – урочисто сказав Чик Чирикчинський. – Тобто кийвська міська конференція горобців*» [4, с. 55]. У творах трапляються також цікаві авторські назви технічних пристроїв та різноманітних побутових винаходів: «*комп'ютерний локатор-шукатор*» [2, с. 258]; «*летючий – чайник*» [2, с. 255]; «*підземна ракета*», «*чарифон*» [1, с. 166]; «*промінець-дороговказ*» [2, с. 298] тощо.

Часто спостерігаються в обстежених джерелах збірні найменування, що збагачують словниковий склад юних читачів, поглиблюють знання з різних галузей науки й суспільного життя: «*на старій вербі весело щибетало птаство*» [4, с. 3]; «*Горобина громадськість пробувала звернутися до них по допомогу*» [4, с. 36]; «*Тільки ми, дрібнота, не подужаємо*» [4, с. 83].

Образність і виразність твору оживляють яскраві фразеологізми, які слугують засобом додаткової характеристики персонажів: «*Відтоді Вовчик не давав Косі проходу*» [1, с. 27], де *не давати проходу* – «уїдлимо дошкуляти кому-небудь чим-небудь» [8, с. 159]; «*Нема портфелика та й годі. Мов корова язиком злизала*» [1, с. 45], де *як корова язиком злизала* – «безслідно зник, пропав хто-небудь; безслідно зникло, пропало що-небудь» [8, с. 84]; «*Що й казати – приємно, коли твій ворог пече раків*» [1, с. 51], де *пекти раків* – «червоніти від сорому, ніяковіти» [8, с. 164]; «– *А я, значить, сиди і жди біля моря погоди?*» [3, с. 14], де *ждати біля моря погоди* – «даремно сподіватися на щось, залишаючись пасивним» [8, с. 114]. За допомогою фразеологізмів автор дає змогу читачеві порівнювати ситуації, робити влучні висновки.

Яскраві несподівані порівняння також допомагають створити в уяві дитини необхідні образи, наприклад: «М'язи у вас, вибачте, як у слимаків. Кисіль а не м'язи» [1, с. 38]; «І раптом страх, мов холодною ковдрою, огорнув зайчика» [1, с. 45]; «І серце його калатало, як дзвін» [3, с. 19].

Велику художню силу у Всеволода Нестайка мають прикладкові конструкції: *шакали-рекетири, організація-шакалізація, драконів-вулканонів, крига-дрига-холодрига; ребуси-кросворди* та інші. Вони стають художньою опорою при змалюванні тих чи інших явищ, допомагають передати поняття, врешті, зосередити увагу на самому змісті казкового образу.

Отже, мова творів Всеволода Нестайка легка і яскрава, стиль самобутній. Лексичні засоби, використані у творах для дітей, допомагають виховати у юного читача естетичний смак та почуття прекрасного, розкривають перед ним красу і любов до життя. Експресивно забарвлена лексика з позитивною чи негативною конотацією, абстрактні найменування, фразеологізми, метафори тощо – усі ці засоби стилістичної виразності доступні й зрозумілі дітям, але водночас розширюють світогляд, поповнюють словниковий склад, прищеплюють любов до рідного слова, тобто виконують виховну й розвивальну функції.

Література

1. Нестайко В. З. Дивовижні пригоди в лісовій школі: Сонце серед ночі. Пригоди в Павутинії / мал. В. Харченка. Харків : ВД «ШКОЛА», 2011. 208 с. (Серія «Дитячий бестселер»).
2. Нестайко В. З. Казкові пригоди і таємниці: Повісті-казки для мол. шк. віку. Київ : Веселка, Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2003. 447 с.
3. Нестайко В. З. Неймовірні детективи. Київ : Країна Мрій, 2012. 400 с.
4. Нестайко В. З. Пригоди журавлика : казкова повість / худож. О. Чичик. Київ : Країна Мрій, 2014. 96 с.
5. Нестайко В. З. Таємниця Віті Зайчика. Пригоди Грицька Половинки. Повісті. Харків : Белкар-книга, 2012. 288 с.
6. Нестайко В. З. Тореадори з Васюківки. Трилогія про пригоди двох друзів. Нова авторська редакція з новими епізодами. Київ : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2014. 544 с.
7. Сіроштан Т. В. Іменники з абстрактним значенням у лексичній системі праслов'янської мови. *Знакові величини у формуванні лінгвального образу світу українців : монографія*. Мелітополь : Вид-во МДПУ ім. Богдана Хмельницького, 2017. С. 91–111.
8. Ужченко В. Д., Ужченко Д. В. Фразеологічний словник української мови. Київ : Освіта, 1998. 224 с.